

Makale Geliş | Received: 08.07.2023
Makale Kabul | Accepted: 14.10.2023
Yayın Tarihi | Publication Date: 20.10.2023
DOI: 10.20981/kaygi.1321623

Ferhat ONUR

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Trabzon, TR
Karadeniz Technical University, Faculty of Literature, Department of Sociology, Trabzon, TR
ORCID: 0000-0001-7052-2881
ferhatonur@ktu.edu.tr

Çocuklar İçin Hangi Felsefe? P4C (Çocuklar İçin Felsefe)'ye Metafelsefi Bir Bakış

Öz: P4C'nin temel hedefi çocukların akıl yürütme becerilerini geliştirmek olarak öne çıksa da bu hedefe eşlik eden ve onu bir ideal haline getiren başka bir amaçtan daha söz edilebilir: Çocuklara bilgeliğin kazandırılması. Bu ideale göre çocuklar bir yandan felsefenin, merkezinde, eleştirel ve refleksif düşünme olan mantıksal öğelerini iyi kullanabilir duruma gelirken diğer yandan edindikleri formel ve informel becerileri pratiğe dökebilecek yetkinliğe erişeceklerdir. Ne var ki P4C'deki felsefenin bir tür araştırma olarak düşünülmesinin bilgeliğin hedefiyle nasıl uyandırılacağı açıklanması gereken bir güçlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgelik iyi muhakeme etme yeteneği olarak anlaşıldığından araştırmanın çocukları görelili olmayan, sahip olduklarında üzerinde yeterince güvenle hareket edebilecekleri birtakım doğrulara ulaştırması beklenmektedir. Zira rölativist bir doğruluk anlayışının yargıyı askıya almayı gerektirdiğinden eyleme geçme iradesini zayıflatacağı söylenebilir. Buna göre felsefenin bilgimize temel sağlayamayacağını bildiren temelsizlik eleştirisini dikkate aldığımızda eyleme yön verecek doğruların Platonik bir nesnellik anlayışı yerine pragmatik bir yaklaşımla düşünülmesinin söz konusu güçlüğü aşılması için gereken adımları sağladığı ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: P4C, Eleştirel Düşünme, Metafelsefe, Bilgelik, Hakikat.

What Philosophy for Children? A Metaphilosophical Look at P4C (Philosophy for Children)

Abstract: Although the main goal of P4C is to develop children's reasoning skills, there is another purpose that accompanies this goal and turns it into an ideal: to bring wisdom to children. According to this ideal, on the one hand children will be able to use the logical elements of philosophy, which at its center is critical and reflexive thinking, and on the other hand, they will attain the competency to put the formal and informal skills they have acquired into practice. However, how to reconcile thinking of philosophy in P4C as a kind of inquiry with the goal of cultivating wisdom remains a challenge that needs to be surmounted. Since wisdom is understood as the ability to make good judgments, the inquiry is expected to lead children to some non-relative truths. For it can be said that since a relativist understanding of truth requires suspending of judgment, it will weaken the will to take action. Accordingly, when we consider the criticism of foundationalism, which states that philosophy cannot provide the basis for our knowledge, it can be argued that thinking action guiding truths with a pragmatic approach instead of a Platonic understanding of objectivity provides the necessary step to overcome this difficulty.

Keywords: P4C, Critical Thinking, Metaphilosophy, Wisdom, Truth.

Giriş

Platon *Devlet* adlı eserinde felsefe öğreniminin erken yaşlarda başlamamasına dair uyarısını şu sözlerle yapar:

Daha gençken diyalektiği tatmalarını önlemek, önemli bir tedbir sayılmaz mı? Herhalde görmüşsündür, gençler diyalektiğin tadına vardılar mı, aşırı giderler, bir oyun yaparlar onu. Birbirlerinin tam tersini söylemekte kullanırlar. Kendilerini bozanlar gibi onlar da başkalarını bozmaya çalışırlar. Birbirlerini akıl oyunlarıyla çekiştirip didiklemeden köpek yavruları gibi zevk alırlar. Karşılıklarını bozduktan ve kendileri de bir hayli bozulduktan sonra, önce inandıkları hiçbir şeye inanmaz olurlar artık. Sonunda onlar da onlarla birlikte bütün felsefe de halkın gözünden düşer. (539b-c)

Diyalektik, Platon için felsefenin yegâne metodudur. Herhangi bir kavramı veya problemi açıklığa kavuşturmak, bir görüşü savunmak veya bir iddiayı ortaya atmak üzere tarafların kendi fikirleri için argümanlar ve karşı argümanlar ileri sürmeleri, soru-cevap yoluyla araştırmayı ilerletmeleri şeklinde, diyalog formunda gerçekleşen felsefi etkinlik Platon'a göre bizi doğru yargılara ulaştırabilir. Felsefe oldukça ciddi bir uğraştır ve gayesi şeylerin hakikatini elde etmektir. Platon bu sözleri sarf ederken aklında hiç şüphesiz Antik Yunan dünyasının entelektüelleri ve profesyonel öğretmenleri olan Sofistler ve onların felsefeye olan "gayri ciddi"

yaklaşımları vardır. Sofistlerin elinde felsefe retorikle birlikte (veya ona indirgenerek) dinleyiciyi belli bir görüşe ikna etmek veya bir tartışmayı kazanmak için kullanılan bir araç halini almıştır. Amaç doğruluktan ziyade karşı tarafı yenilgiye uğratmak olduğundan, sofistler açısından bunun nasıl başarılı olduğunun bir önemi yoktur. Bu yüzden Platon Sofistlerin felsefi yaklaşımlarını gerçek diyalektiğin karşısında konumlandırılabilir, onun dejenere bir türü olan *eristik* olarak tanımlar¹. O halde Platon'un gençlerin "diyalektiği tatmalarını" istememesinin birincil nedeni onların bu tür bir eristik diyalektiğe dalmalarından endişe etmesidir denilebilir. İkincil neden ise söz konusu yaklaşımın onları "hiçbir şeye inanmaz" kılmasıdır. Bu ikinci itiraz felsefenin değer verdiğimiz inançları ve ahlaki kabulleri, onları sorgulanabilir hale getirerek zayıflatabileceğine ilişkin geleneksel şüpheyi yansıtır. Elbette Platon açısından bu sadece felsefeye hazır olmayan genç zihinler için bir problem teşkil etmektedir. Felsefe öğrenme ve icra etme erişkinliğine kavuşmuş bireyler için bu durum son derece olağandır. Buna göre Platon'un görüşlerini referans aldığımızda P4C bağlamında kendimize şu soruları yöneltebiliriz: Felsefeyi bir hakikat araştırması olarak düşünmek zorunda mıyız? P4C'de yürütüldüğü söylenen felsefenin bu tür bir felsefi anlayışla ilgisi var mıdır? Varsa bunun çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğunu söyleyebilir miyiz? Eğer yoksa P4C'deki felsefe ne tür bir felsefedir (ya da felsefe midir) ve o çocuklar için uygun bir düşünsel etkinlik midir?²

P4C (Çocuklar İçin Felsefe) 1970'lerin başlarından itibaren eğitime yeni bir pedagojik yaklaşım olarak ortaya çıkmış bir programdır. Programın arkasındaki isim olan Matthew Lipman (1923-2010) fikrin aklında oluştuğu anı şöyle hatırlıyor

¹ *Euthydemus* diyalogunda konuşmacılar Euthydemus ve abisi Dionysodorus'un "doğru veya yanlış olsun, ne söylenirse söylensin reddedecekleri" hakkında söz verdiklerine şahit oluruz. Buna göre, eristik, bir yöntem olmaktan ziyade bir yaklaşımdır. Tartışmayı kazanma amacına ulaşmak için felsefi olsun olmasın herhangi bir dizi tekniği kullanmayı meşru sayan bir yaklaşımdır bu (Kerferd 1981: 62-3).

² Uluslararası hukuka göre 18 yaş altı tüm bireyler çocuk kabul edilmektedir. Bu bakımdan P4C çocuk tanımı altına giren herkese uygulanabilmektedir. Öyle ki, anaokulu düzeyindeki çocukları dahi kapsayacak şekilde kılavuzlar hazırlanabilmektedir (Bk. Gaut ve Gaut 2012). Bununla birlikte P4C'nin daha çok ilkökul ve ortaokul düzeyindeki çocuklara uygulandığını söyleyebiliriz.

(1976: 17): “1968'de bir ara, çocuklara akıl yürütmeyi öğretmek konusunda halihazırda yaptığımızdan daha iyi bir iş çıkarabileceğimiz kafama dank etti.” Buna göre, P4C'nin çıkış noktasının daha iyi akıl yürütebilen çocuklar yaratmak olduğunu söyleyebiliriz. Ne var ki, “akıl yürütme” ifadesi sadece felsefeyle ilişkilendirilemeyecek kadar kapsamlıdır. Felsefeyle uzaktan yakından ilgisi olmayıp iyi gelişmiş akıl yürütme becerilerine sahip insanların varlığı pekâlâ olanaklı görünmektedir. Doğru ve isabetli kararlar alınmasını, sağlıklı iletişim kurulmasını, dolayısıyla yüksek akıl yürütme becerileri gerektiren bir yönetici pozisyonuna insan seçerken herhalde adayın felsefe bilip bilmediğini sorgulamayız. Bundan dolayı buradaki akıl yürütmenin felsefeye özgü bir şey olup olmadığının açıklığa kavuşturulması gerekiyor. Lipman (1988) sadece felsefenin çocukların kendi başına düşünebilmeleri ve karar alabilmeleri için gereken araçları sağlayabileceğini ileri sürüyor. Kendi başlarına düşünen çocuklar “kendi bakış açılarının dışındaki alternatifleri keşfedecekler, kanıtları daha mantıklı ve nesnel olarak değerlendirecekler ve kendi inançlarının varsayımlarını ve nedenlerini araştıracaklardır.” (Bynum 1976: 2) O halde P4C taraftarlarına göre felsefe sıradan akıl yürütme süreçlerine eleştirel ve refleksif bir kimlik kazandırmaktadır denilebilir. Eleştirel ve refleksif düşünen çocukların daha rasyonel bireyler olmaları umulmaktadır. Ancak Lipman (1988: 14) arzu edilen rasyonelliğin karar alamayan, çözüm üretemeyen, hedefsiz bir rasyonellik olmadığı konusunda bizleri uyarır: “Çocuklara amaçları ve araçları ve bunların karşılıklı ilişkilerini tartma ve tartışma fırsatı verilmezse, kendi iyilikleri dışındaki her şey hakkında alaycı hale gelmeleri muhtemeldir ve yetişkinler onları “akılsız küçük göreciler” olarak kınamakta gecikmeyecektir.” Bu tam olarak Platon'un endişe ettiği şeydir: Felsefenin eristik diyalektiğe indirgenmesi. Lipman P4C'nin çocukları “akılsız küçük göreciler” yapmasını istememekte, felsefi çabalarının üzerinde durdukları konu hakkında onları bir yargıya varmaya veya hüküm vermeye götürür nitelikte olmasını, dolayısıyla doğruyu önemseyen bir anlayışla konularına yaklaşmalarını beklemektedir. Bu görüşün Platon'un felsefe anlayışından farkını ve P4C için

sonuçlarını görmek için öncelikle felsefenin aldığı biçimlerin neler olduğuna bakmak gerekmektedir. Bunu yaptıktan sonra P4C'de içerilen felsefenin pragmatik bir yaklaşımla ele alınabileceğini, böylece teorik açıdan Platonik nesnellik ile sofistik görecilik arasında kalan programa yöneltilebilecek epistemolojik itirazın onun bu pragmatik karakteri aracılığıyla savuşturulabileceğini önereceğiz.

1. Felsefenin Görünümleri

Felsefenin diğer beşerî disiplinlerden belirgin bir farkının kendisi hakkında konuşmayı sevmesi olduğunu söyleyebiliriz. Felsefede, felsefenin işlevi, amacı, kapsamı ve doğası hakkındaki tartışmalar herhangi bir spesifik felsefi problemin tartışılması kadar önemli addedilebilir. Felsefenin ne olduğuna ilişkin genellikle filozoflar arasında bir uzlaşma yoktur ve bu durum zorunlulukla kötü bir şey olarak görülmez. Nitekim bir filozofun felsefenin kendisi hakkındaki düşünceleri (metafelsefi pozisyonu) felsefe yapma tarzını şekillendirir. Örneğin, felsefenin gerçekliği kavrayabilecek özellikte bir araç olmadığını düşünüyorsanız metafiziğe mesafeli yaklaşmanız olasıdır. Felsefe tarihine göz gezdirdiğimizde metafelsefi bakışın ortaya çıkışlarında etkili olduğu birçok felsefi tarzla karşılaşırız. Platon filozofların idelere erişebileceğini, böylece şeylerin gerçek özünü, kaynağını keşfedebileceğini ileri sürerken aslında diyalektik felsefeyle bu işin başarılabilirliğine olan inancını yansıtıyordu. Keza Descartes'ın bilgimizi sağlam temellere oturtma girişimi, yani temelci felsefe anlayışı, felsefeyi, neyin kesin, açık ve seçik bilgi sayılacağına karar veren bir hakem olarak tayin ediyordu. Sadece filozoflar değil, felsefi ekoller veya kuramlar da felsefeyi ele alışları bakımından ayırt edilebilirler. Örneğin, çağdaş felsefede gördüğümüz analitik felsefe-kıta felsefesi ayrımı felsefeye nispeten farklı iki yaklaşım arasındaki karşıtlık açısından karakterize edilebilir. İstisnasız bir genelleme yapmamakla birlikte, analitik filozofların felsefeyi bir çeşit problem çözme aktivitesi olarak görmesine karşın kıta filozoflarının onu yeni düşünme yolları açan yaratıcı bir etkinlik olarak gördüğünü söyleyebiliriz (Levy 2003). Bundan dolayı analitik felsefenin felsefeyi

yapma tarzının belli bir ölçüde bilimin etkisiyle şekillendiğini, kıta felsefesinin ise daha çok sanat, tarih ve edebiyat odaklı bir yaklaşım içinde olduğunu ve analitik felsefeye göre daha pratik meseleler üzerine eğildiğine şahit oluyoruz.

Felsefenin hangi işlere koşulacağı, onunla ne yapılacağı hakkındaki farklı görüşler ve uygulamalar onun temelde ne olduğuna ilişkin anlayış çeşitliliğini yansıtmaktadır. Felsefe bilimin bir parçası (Quine), onun kalıntısı (Russell), aşkınsal bir araştırma (Husserl), dünya görüşü sağlayıcısı (varoluşçuluk) veya eğitici bir sohbet (Rorty) olarak anlaşılabilir (Overgaard vd. 2013). Felsefenin belki de koşullarını en asgari düzeyde belirleyen tanımını Immanuel Kant (1724-1804) yapmıştır. Kant'a göre felsefe "kendisini akla dayanan nedenlerle meşru kılmak veya haklı çıkarmak iddiasında olan zihinsel bir etkinliktir." (Kant'tan akt. Arslan, 2010: 3) Bu tanım felsefenin ne hakkında olduğuna ilişkin açık bir bilgi içermediğinden onu karşılamak görece kolaydır. Buna göre sahip olduğunuz inançları veya bilgi iddialarını gerekçelendirmek üzere argümanlar ileri sürüyorsanız felsefe yapıyorsunuz demektir. Elbette burada sözünü ettiğimiz inançlar, tuttuğunuz takımın şampiyon olacağına duyduğunuz inanç gibi görece önemsiz inançlar değildir. Açıktır ki takımınızın şampiyon olacağı inancını destekleyen yüzlerce neden sunsanız da felsefe yapmış olmazsınız. Öte yandan "ötenazi yasaklanmalıdır", "demokrasi iyi bir yönetim şekli değildir" veya "evren fiziksel bir sistemdir" gibi inançlar veya iddialar için gerekçeler verdiğinizde potansiyel bir felsefi diyaloga girmiş olursunuz. O halde her ne kadar tanım bize felsefenin ne hakkında olduğunu açıkça söylemese de onun salt zihinsel bir etkinlik değil de "önemli" bir zihinsel etkinlik olması gerektiği şeklindeki beklentimiz en azından felsefenin sıradan olmayan konular hakkında olduğunu imlemektedir. Kant'ın tanımı felsefeyi ne kadar basitleştiriyorsa Wilfrid Sellars'ın (1963: 1) tanımı o kadar karmaşıklaştırıyor: "Felsefe kelimenin mümkün olan en geniş anlamıyla şeylerin, kelimenin mümkün olan en geniş anlamıyla nasıl bir arada durduğunu anlamayı amaçlar." Bu anlayışta felsefe büyük sorularla ilgilidir: Gerçeklik nedir? Neden hiçbir şey olmamasındansa bir şeyler var? Varlığın doğası

anlaşılabilir midir? Bilinç neden vardır ve nasıl ortaya çıkmıştır? Ben (*Self*) özgür müdür? Yaşanır bir hayatın kodları nelerdir ve nerede bulunur? Bu sorular kendini hayli kafa karıştırıcı bir çevre ve doğayla karşı karşıya bulan ve onu anlamlandırmaya çalışan insanın cevap arayışının bir ifadesidir. Birinci tanım daha çok felsefenin kullanışlı bir araç olduğu fikrine bağlıyken ikinci tanım felsefe yapmanın insanın bilme arzusundan neşet ettiğinden kendinde bir amaç olarak değerli olduğu fikrini taşımaktadır. Bu iki anlayış (araç olarak felsefe ve amaç olarak felsefe) çeşitli felsefi tarzları kategorize etmek için yararlı bir çerçeve sunabilir.³

Platon için hakikat felsefede yatıyordu, dolayısıyla felsefe kendinde bir amaç olarak görülmeliydi. Buna karşın sofistler onu sadece sözel düelloda karşı tarafı saf dışı bırakmak için kullanılan bir silah, işe yarar bir araç olarak görüyorlardı. Sofistler belki hakikati önemsemiyor olabilirler ancak bu tutum felsefeyi salt araç olarak gören herkesi kapsar mı? Bu noktada *hakikat* kavramını iki manada düşünebileceğimizi belirtmekte fayda var: Büyük harf “H” ile başlayan Hakikat ve küçük harf “h” ile başlayan hakikat. Şayet felsefeyle büyük sorulara cevap verilebileceğini düşünüyorsanız felsefenin Hakikati keşfedebileceğine inanıyorsunuz demektir. Bunun Platonik versiyonu var olan şeylere kimliğini veren, onları tanımlayan formların bilgisine felsefeyle erişilebileceği inancıdır. Platon’a göre formların en tepesinde yer alan *İyi idesi*, yani nihai Hakikat ancak felsefi bir kavrayışla kuşatılabilir. Diğer taraftan felsefenin netice itibarıyla doğruyu açığa çıkarmak üzere yapılan bir düşünsel aktivite olduğunu, dolayısıyla felsefi mülahazaya elverişli herhangi bir konunun veya meselenin (örneğin, “Ötenazi yasaklanmalı mıdır?” “Demokrasi iyi bir yönetim şekli midir?”) hakikatini öğrenmenin bir yolunu sunduğunu da ileri sürebilirsiniz. Bununla birlikte ister büyük H ile isterse küçük h ile ilgili olsun felsefeyi hakikatle ilişkilendirmekten

³ Felsefenin kendinde amaç olması bir işleve sahip olmadığı şeklinde anlaşılmalıdır. Burada kastedilen söz konusu işlevin felsefeyle doğal bir bağı olduğu veya onunla dışsal bir ilişki içinde olmadığıdır.

bütünüyle kaçınan yaklaşımlardan da söz edilebilir. Örneğin, ünlü Amerikalı filozof Richard Rorty (1931-2007) *Philosophy and the Mirror of Nature* (Felsefe ve Doğanın Aynası) adlı kitabında “eğitici felsefe” (*edifying philosophy*) kavramını ortaya atar. Rorty (1979) geleneksel şekliyle felsefenin epistemoloji olarak anlaşıldığını, yani temel amacının “bilme” olduğunu ileri sürer. Bu anlayışta felsefe nesnel birtakım doğruları tesis etmeye yönelik düşünülmüş bir çeşit araştırma programıdır. Ancak iki bin yılı aşkın tarihinin de gösterdiği üzere bir araştırma programı olarak düşünüldüğünde felsefenin bilgimizi ilerletmediği aşikârdır. Bunu gerçekleştiren, yani doğayı ve insanı anlamamızı sağlayan, çeşitli formlarıyla bilimdir. O halde felsefe bir bilim olmaya veya bilime benzemeye çalışmaktan, umutsuz bir girişim olması sebebiyle uzak durmalıdır. Rorty’e göre (1979: 377), felsefe “eğitici” olarak düşünüldüğünde nesnellik kaygısıyla yürütülen bir haklı çıkma mücadelesi olmaktan uzaklaşır: “Eğitici felsefenin amacı nesnel doğrunun bulunmasından ziyade görüş alışverişinin devam ettirilmesidir.” Filozofun işi kendi fikirlerini başkalarına kabul ettirecek epistemolojik bir zemin arayışına girişmek değildir. Bunun yerine o, felsefeyi yeni düşünme yolları açmayı, alternatif perspektifler geliştirmeyi, düşünceyi sınırlayan engelleri ortadan kaldırmayı, dolayısıyla merak duygusunu sürekli canlı tutmayı mümkün kılan bir sohbet olarak görmelidir. Bu görüş Platon’un görüşüyle taban tabana zıt olmakla birlikte (nitekim Rorty’nin felsefeye yaklaşımına Platon’un sofistlerde gördüğü ve şiddetle karşı çıktığı rölativizm eleştirisi yapılmıştır) felsefeyi amaç olarak alması bakımından ortaktır. Platon için felsefe hakikatle ilişkisi bakımından bir amaç iken Rorty için eğitsel, terapötik niteliği bakımından öyledir. Şimdi P4C’ye bakalım ve içerdiği felsefenin bu bağlamda nereye yerleştiğini inceleyelim.

2. P4C ve Felsefe

P4C’nin faydalı bir program olduğuna ilişkin hatırı sayılır bir literatür oluşmuş durumda. Bu faydaların bilişsel olduğu kadar bilişsel olmayan becerileri de içerdiği iddia edilmekte. Ampirik ve nitel araştırmalar P4C eğitiminin çocukların

matematik test puanları ve okuduğunu kavrama kabiliyetleriyle birlikte (Trickey ve Topping 2004, Gorard vd. 2015, Yeazell 2006), sosyal ve iletişimsel becerilerinde gelişim sağladığını göstermiştir (Akkocaoğlu ve Akkoyunlu 2016, Fisher 2013, Gorard vd. 2017, Haynes 2008). Ancak P4C'nin felsefeyle bağına açık eden ve programın çıkış amacını yansıtan özelliği hiç şüphesiz çocukların eleştirel düşünme becerilerine yaptığı söylenen katkıdır. Nitekim P4C için milat olan Lipman'ın *Harry Stottlemeier's Discovery* (Harry Stottlemeier'in Keşfi) adlı eseri (1974) temelde Aristoteles mantığının işleyişi ile ilgilidir. Bundan dolayı program aynı zamanda eleştirel akıl yürütme becerileri programı olarak da bilinmektedir (Sofa ve Imbrosciano 1991: 290). Peki program bunu nasıl başarmaktadır; yani eleştirel düşünmeyi çocuklara nasıl kazandırmaktadır? Lipman'ın stratejisi çocukları eleştirel düşünmeyi bizatihi uygulayacakları materyallerle ve ortamlarla buluşturmak üzerinedir. Bu doğrultuda öğretmenlerin rehberliğinde içinde felsefi meselelerin önemli bir rol oynadığı hikayeler sınıfta öğrencilere sunulacak ve onların bu hikayeleri inceleyip felsefi bir diyaloga girmeleri sağlanacaktır. Lipman'a göre (1988: 128) "felsefi diyalog birkaç izole bireyin bir araştırma topluluğuna dönüştürüldüğü genel olarak paylaşılan bir entelektüel deneyimi temsil eder." O halde P4C'nin metodu özü itibarıyla Sokratiktir denilebilir (Lipman 1998: 278; Johnson 1987: 61). Sokratik metot (*elenchus*), felsefeyi öğretmekten ziyade onu icra etmekle, yaparak öğrenmekle ilgilidir. Felsefe birine aktararak öğretilebilecek bir şey değildir; kişi diyaloga aktif bir şekilde katılarak felsefe yapmayı, kendi başına düşünmeyi öğrenir. Dolayısıyla o filozofların masa başında yürüttükleri salt teorik bir aktivite olmaktan fazlasıdır: "Bu perspektifte, eleştirel düşünme, bir akranlar topluluğu içinde açık bir diyalogu ve refleksiyon ile eylem arasında diyalektik bir ilişkiyi ima etmesi bakımından özneler arasındadır. Eleştirel düşünme bir praksistir." (Daniel ve Auriac 2011: 422)

Birçok filozof felsefeyi eleştirel düşünmeyle ilişkilendirmekte, hatta zaman zaman onunla özdeşleştirmekte tereddüt etmezler (Edmonds ve Warburton 2010). Bunun yanında felsefenin Antik Yunan dünyasında esas itibarıyla diyalog

formunda ortaya çıktığını düşünürsek P4C'nin felsefenin önemli unsurlarından bazılarını bünyesinde taşıdığını söyleyebiliriz. Elbette felsefenin sadece eleştirel düşünme etkinliğiyle tüketilemeyecek çok boyutlu bir entelektüel uğraş olduğu iddia edilebilir. Nevi şahsına münhasır filozoflar, uzun yıllar etkili olmuş felsefi akımlar, zihinsel birer inşa olan kuramlar ve sistemler, belli özellikleri bakımından dönemlere ayrılan bir tarih gibi uzman olmayanları kendisinden adeta soğutan akademik tarafı, belki de “felsefe” denince çoğu kişinin aklında beliren ve felsefeyi zor kıldığı düşünülen yönünü oluşturur. Şimdi eğer eleştirel düşünme özünde felsefeye ait bir nitelikse – ki P4C açısından öyledir – tüm bu akademik içeriğin göz ardı edilerek saf eleştirel düşünmenin yalıtık bir biçimde öğretilmesi mümkün müdür? Eleştirel düşünmeye kaynaklık eden mantıksal prensiplerin evrensel bir tarafı olduğundan bu soruya olumlu cevap vermek makul görünse de aykırı görüşler mevcuttur. Örneğin John McPeck (1981, 1990) eleştirel düşünmenin belli çalışma alanlarının dışında, konudan bağımsız bir şekilde öğretilmeyeceğini savunuyor. Ona göre her düşünme bir şey hakkındadır ve bu “bir şey” ilgili çalışma alanının bilgi içeriği veya konusu tarafından doldurulur. McPeck (1981) eleştirel düşünmenin “verili bir ifade, yerleşik bir norm veya bir şeyleri yapma tarzına yönelik belli bir [refleksif] şüpheciliği veya yargıyı askıya almayı içerdiğini” söylüyor. Ancak “bu refleksif şüpheciliğin nasıl ve ne zaman etkili bir şekilde uygulanacağını bilmek, diğer şeyler dışında, söz konusu alan hakkında bir şeyler bilmeyi gerektirir” diye de ekliyor. McPeck görüşlerini doğrudan P4C programını hedef alarak ortaya koymasa da itirazının genelliği dolaylı olarak P4C'yi de tehdit ediyor. Nitekim o (1990: 43), eleştirel düşünmeyi küçük çocuklara öğretmenin “gereksiz ve eğitim açısından erken” olduğunu “bir midilliye bacakları onu kaldıracak kadar güçlü olana değin yarıştıramazsınız” benzetmesiyle açıkça ifade eder. Özetle McPeck için eleştirel düşünme sadece mantıksal araçları iyi kullanmaktan ibaret değildir; aynı zamanda o mantıksal araçların üzerinde kullanılacağı bilgiyi ve enformasyonu edinmiş olmayı gerektirir.

McPeck'in itirazının yerinde olup olmadığı tartışmalıdır (Johnson 1987). Kant'ın ödev ahlakını eleştirmek için etik bilmemiz gerekir mi? Ya da Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya çalışan argümanların geçerliliğini analiz etmek için teolojiyi veya din felsefesini? Burada bu tartışmaya girmemizi gerektirmeyen bir durum vardır ki o da Lipman'ın eleştirel düşünme hakkındaki görüşünün McPeck'in itirazına büyük ölçüde duyarlı olduğudur:

Genellikle "eleştirel düşünme" denen şey, farklı bir nedenden ötürü yarı-felsefidir: felsefeyi en başta çekici kılan felsefi fikirler ortamını ihmal ederken, muhakeme becerilerinin kazanılmasını vurgulayabilir. Bu tür kurslar, genellikle, üzerine derinlemesine düşünsel bir tartışmanın odaklanabileceği bir başlangıç felsefi deneyimi (bir metnin okunmasından edinilenler gibi) sağlamakta da başarısız olur. Sonuç olarak, genellikle alıştırmalar ve talimler kendi başlarına değerli olarak düşünülür ve nihayet tartışmanın yerini tamamen alır (Lipman 1984: 323).

Buna göre, Lipman da felsefeyle herhangi bir tanışıklığı olmayan çocuklardan eleştirel düşünmeyi etkili bir şekilde uygulamalarını beklememektedir. Öte yandan programın taraftarları P4C'nin ne "çocuklara felsefe tarihini veya teknik felsefi jargonu öğretme çabası" ne de "felsefe tarihinin anlatsal bir versiyonunu icat etme girişimi" olmadığını söylemektedirler (Bynum 1976: 2, Sharp 1995: 47). Başka bir deyişle, söz konusu tanışıklık çocukları akademik felsefenin kalıplaşmış, basmakalıp bilgisine maruz bırakmakla sağlanmayacaktır. Bu yaklaşım, çocukların bilişsel düzeyine uygun olmadığı gibi kendini bir praksis olarak tanıtan programın amacına da aykırı olacaktır.⁴ P4C felsefi gelenekten istifade edecektir, ancak bunu isimler, kuramlar ve karmaşık sistemlerle dolu bir düşünsel dünyaya dalmadan, incelenmesi çocukların duygusal, sosyal ve ahlaki gelişimine katkıda bulunacak, onların hayatlarına dokunan fikir ve kavramları (örneğin, adalet, arkadaşlık, doğruluk, vs.) bir araştırma topluluğuna açıyormuşçasına yapacaktır. Bu fikir ve kavramlar çerçevesinde yürütülen, eleştirel düşünmenin başat rol oynayacağı felsefi diyalogun çocukları o fikir ve

⁴ Bu noktada ilginç bir tartışma da sıklıkla salt *theoria* olmaktan kurtulamamasıyla eleştirilen felsefenin pratik bir uygulaması olan P4C'nin aldığı olumlu sonuçların akademik felsefenin değerini sorgulatır hale getirmesidir. Bk. Gatley 2020.

kavramlar üzerinde, dolayısıyla onların bağlı olduğu dünya hakkında daha iyi bir kavrayışa ulaştıracağı umulmaktadır (Sutcliffe 2004). P4C açısından felsefi diyalogun bir tür “araştırma/soruşturma (*inquiry*)” olarak anlaşılması hayli önemlidir:

Bize göre felsefe bir araştırmadır: o fikirlerin keşfidir ve . . . bir arayıştır. Dedektifin bir soruşturma hattını takip etmesi gibi, belirli bir soruşturma hattını takip eder, bir iz, bir işaret, aradığınız bir şey vardır. Elbette bu dosdoğru gideceğiniz anlamına gelmez. Sınıftaki çocuklar ya da filozoflar rüzgâra karşı gitmeye çalışan bir tekne gibi ileri geri gideceklerdir, bu yöne gideceklerdir, şu yöne gideceklerdir. Ama genel olarak ileri gidiyorlar. Felsefi diyalog ile salt sohbet arasındaki fark da budur: İleriye doğru bir hareket vardır. (Lipman’dan akt. McCall ve Weijers 2017: 83)

Felsefenin araştırma olarak düşünülmesi, bir araç olarak görülmediğini imler. P4C sadece akıl yürütme veya eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye odaklanan bir program olsaydı felsefeye araçsal bir yaklaşım içinde olduğunu söyleyebilirdik. Nitekim araçsalcılık eleştirisi – her ne kadar metafelsefi bir bağlamda dile getirilmese de – P4C’ye yöneltilen en ciddi itirazlardan biri olarak öne çıkmaktadır (Gregory 2011: 203, Vansielegem 2005). Ne var ki, yukarıdaki pasajdan da anlaşılacağı üzere Lipman’ın P4C’ye yüklediği misyon bilişsel beceri gelişiminden çok daha fazlasıdır. P4C taraftarları, program vasıtasıyla çocukların sadece iyi akıl yürüten bireyler değil, aynı zamanda iyi kararlar alan bireyler de olmalarını beklemektedir: “İzlediğimiz araştırma, bilgeliğin iyi muhakemenin karakteristik sonucu olduğunu, iyi muhakemenin ise eleştirel düşünmenin karakteristik sonucu olduğunu gösteriyor.” (Lipman 1987: 38) Böylece Lipman felsefenin “bilgelik sevgisi” şeklindeki kelime anlamına uygun olarak eleştirel düşünme ve bilgelik arasında bir bağ kurmayı istiyor. Şayet bilgelik, (teorik veya pratik) bir eylem gerektiren çeşitli durumlar karşısında doğru kararlar alabilme yeteneğiyle ilişkilendirilecek olursa ve kararlarımızın doğruluğuna ancak onların altında yatan gerekçelere vakıf olduğumuzda güvenebiliyorsak, söz konusu gerekçeleri refleksif, şüpheli ve sorgulayıcı özelliğiyle sağlayacak olan eleştirel düşünme ile bilgelik arasında bir bağ kurulmuş olacaktır. İşte P4C’nin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır denilebilir:

Eleştirel düşünmenin bilgelikle ilişkilendirilmesi problemi. Bilgece eylem doğru kararları gerektirmekte, eleştirel ve sorgulayıcı düşünce ise doğası itibarıyla şüphecilik ve görecilik (rölativizm) gibi herhangi bir doğruluk nosyonuna tutunmayı güçleştirecek felsefi tavırlarla sonuçlanabilmektedir. O halde P4C programının çocukların eleştirel, sorgulayıcı, refleksif akıl yürütme becerilerini geliştirirken aynı zamanda onları rölativist olmaktan alıkoyacak bir doğruluk anlayışına ihtiyacı vardır.

P4C'nin felsefesi Sokrates örneğini model alırken Platon'un idealini paylaşmak istemiyor görünmektedir. Sokrates için felsefi diyalog bilgelik arayışının bir ifadesidir. Muhataplarıyla girdiği tartışmalarda o karşısındakine şüpheli sorular yöneltirken amacı karşısındakinin bilgisizliğini ortaya koymaktan ziyade kendi bilgisinin sınırlarını test etmektir. Sokrates'in soruşturmaları epistemik zaafiyetin ilanı ile sonuçlanan felsefi egzersizler olmaktan da uzaktır. Nitekim birçok soruşturmasının ardında eyleme dönük bir gaye, "nasıl yaşamalı" sorusuna aradığı cevapların güdülendirilmesi vardır. Buna karşın Platon Sokrates'tan çok daha tutkuludur. O, gözünü yukarıya dikerek Raphael'in ünlü Atina Okulu freskinde olduğu gibi gökyüzünü işaret etmekte, gerçekliğin mahiyetini kesin bir bilgi ile kavramak istemektedir. P4C'de bilginin kazanımından daha önemli bir şey varsa o da bu bilginin çocukların deneyimleriyle olan ilişkisidir. Sosyal ve pratik bir aktivite olarak tasarlanan P4C, bilginin işe yararlılığını gözettiğinden özünde pragmatik bir girişimdir ve bundan dolayı Platon'un idealizminden açık bir biçimde ayrılır. P4C'deki "araştırma" bir Hakikat araştırması değildir belki ama yine de eleştirel düşünme temelli diyalogun birtakım doğruları ortaya çıkaracağı varsayımıyla yürütülen bir araştırma programıdır. Rorty'nin eleştirisini hatırlayacak olursak bir araştırma programı şeklinde düşünüldüğünde felsefenin temel görevi "bilme" olarak tayin edilmektedir. Ancak felsefenin bilgimizi temellediği veya ilerlettiği fikrine şüpheyle yaklaşılmalıdır. Felsefi tartışmalar nadiren uzlaşıyla sonuçlanır ve tartışmanın konusu veya problemi hakkında bilimlerin söyleyeceği bir şey olmadığı müddetçe

“tartışmalı” olma niteliğini korurlar. Felsefenin yüzyıllardır çözülemeyen büyük problemleri (zihin-beden problemi, kimlik problemi, özgür irade problemi, vs.) bu kanıyı tasdiklemekte, birçok filozof için felsefenin yeni bilgi üretimi veya keşfi gibi bir fonksiyonu olmadığı görüşünü kuvvetlendirmektedir. Diğer taraftan felsefe yapmakla keşfedilecek doğrular yoksa, Lipman’ın söylediği ve Platon’un da onaylayacağı üzere, çocukların “akılsız küçük göreciler” olma ihtimali vardır. Şayet araştırma topluluğu yürütülen diyaloglar neticesinde doğru kabul edilen bazı fikirler oluşturamıyorsa ve ileri sürülen her görüşün veya iddianın felsefi açıdan savunulabilir olduğundan bir diğeri kadar iyi olduğu kanaatine varıyorsa, topluluğun felsefeyi hayatlarıyla ilişkilendirilebilecek bir şey olarak değil de bir çeşit oyun olarak görmeleri olasıdır. Böyle düşünüldüğünde, hayatınızı yöneten veya düzenleyen prensipleri sağlayıcı olarak felsefeye güvenemezsiniz, çünkü felsefe tam tersine söz konusu prensipleri şüpheli hale getirecektir. Bu, P4C teorisyenlerinin istemediği bir durumdur. Onlar felsefi araştırmanın çocukları “niteliksel olarak daha iyi bir yaşama götürmesini” arzulamaktadırlar (Lipman vd. 1980: 84). Buradaki gerilimi P4C lehine aşmanın yolu, felsefi araştırmanın *nesnellik* kaygısıyla yapılmak zorunda olmadığına farkına varmaktan geçmektedir.

Epistemolojik açıdan nesnellik kolay ulaşılabilir bir statü değildir. Doğa bilimlerinde bile keşfedilen yasaların gerçekliği olduğu gibi yansıtıp yansıtmadığı, yani bu yasaların nesnel olup olmadıkları tartışılmaktadır. Felsefede ise durum çok daha vahimdir. Görüşlerin doğruluğunun test edileceği işleyen, geçerli bir metodun yokluğunda felsefe bir tür laf cambazlığına dönüşebilmektedir. Platon, Descartes, Kant ve Husserl gibi filozofların ve bütün bir mantıksal pozitivist projenin bilgide nesnelliği sağlayacak bir yöntem ortaya koyma girişimlerinin sonuçsuz kalması felsefenin bilgiyi temellendirme gibi bir rolü olamayacağı düşüncesini güçlendirmiştir. Ancak nesnelğin terki göreciliğe teslim olmak anlamına gelmemektedir. Felsefi araştırma nesnel doğruların açığa çıkarılması için değil de faydalı bilgiye erişmek için yapılabilir. Buna göre P4C pragmatik bir doğruluk anlayışına bağlandığına Rorty ve diğer post-modern düşünürlerin

metafelsefi eleştirilerine karşı bağışık hale geldiği gibi onlarla uzlaşabilir de. Örneğin, doğru, pragmatizmin öncü ismi C. S. Peirce'in (1839-1914) ifadesiyle bir araştırma topluluğunun nihayetinde (yeterince soruşturduklarında) üzerinde anlaşmaya varacakları görüşlere verdiğimiz bir ad ise (Capps 2023), P4C için felsefeyi bir tür araştırma olarak düşünmekte endişe edilecek bir yan kalmaz. Böyle bakıldığında felsefi araştırma artık nesnel bilginin tesis edilmesi için değil, çocukların ufkunu genişletmesine yardımcı olacak ve rasyonel eyleme yön verecek fikir ve kavramların (faydalı bilginin) kazanımı için yapılır. Başka bir deyişle, felsefenin işe yararlılığı veya kullanılabilirliği, yani pratiğe yansımaları, bu getirinin ikinci plana itildiği veya göz ardı edildiği epistemik başarıya tercih edilir. O halde görünürdeki karşıtlıklarına rağmen P4C felsefesi "eğitici felsefe" anlayışından çok da uzak değildir. Felsefe, üzerinde uzlaşılacak doğruların neler olabileceğinin keşfedilmesi açısından bir araştırma; uzlaşının nesnel kriterlere dayanan bir görüş birliği anlamına gelmediğinin fark edilmesi açısından da bir sohbetir. Elbette pragmatik doğruluk anlayışına önemli itirazlar yapılmıştır (Capps 2023). Buradaki amacımız bunları cevaplamaya çalışarak pragmatizmin bir savunusunu yapmak değildir. Göstermeye çalıştığımız şey, epistemolojik bakımdan platonizm (nesnellik) ve sofizm (görecilik) arasında orta bir yerde konumlanan pragmatizmin P4C'nin hedeflerine daha uygun düşen bir felsefi yaklaşım sunabildiğidir. Programın öznesi olan araştırma topluluğunun yürüttüğü diyaloglardan ve soruşturmalardan topluluğun üyelerinin azami fayda sağlaması, yani elde edilen bilginin veya kazanılan görüşlerin hayatlarında bir karşılığının olması, onu anlamlandırabilmesi, bu bilgi ve görüşlerin gerçekten doğru olup olmadığından daha önemli görünmektedir. Çocukların felsefi araştırmayla ulaştıkları doğruların mutlak değil de ileri soruşturmalarla değişebilir geçici doğrular olması onları işe yaramaz kılmamaktadır ve eğer çocuklar bu geçici doğrular temelinde hayatlarını iyileştirecek rasyonel kararlar alabilen bireyler haline geliyorsa program bilgeliğin kazandırılması görevini layıkıyla yerine getirmiş demektir.

Sonuç

P4C programı birbirinden oldukça farklı kanallardan türlü eleştirilere maruz kalmıştır. Çocukların geleneksel değerleri sorgulamasını istemeyen dini ve sosyal muhafazakârlar, bazı düşünme biçimlerinin belli yaşlardaki çocuklara uygun olmadığına inanan eğitim psikologları, programın politik doğrucu olduğu görüşünde olan eleştirel kuramcılar, yine programın bilimci ve emperyalist olduğunu düşünen postmodernistler ve nihayet disiplinlerini açıklamalı/yorumsal ve teorik olarak tanımlayan filozoflar P4C'nin kusurlu buldukları yönlerine dikkat çekmişlerdir (Gregory, 2011). Programın verilere dayanan istatistiksel başarısı tüm bu eleştirileri gölgede bıraksa da elde edilen başarıların kurucularının vizyonunu ne ölçüde yansıttığı tartışmalıdır. Lipman ve diğerleri P4C'nin çocukların (verilerle ölçülebilen) akıl yürütme veya mantıksal becerilerini geliştirmekle kalmayıp onları (verilerle ölçülemeyecek) bilge kişiler de yapmasını istemektedir. Ancak bilgeliği getirecek olan felsefenin bir tür araştırma olarak düşünülmesi, onu bir bilgi teorisi olarak yorumlamaya açık hale getirmekte, bu da felsefenin dünya hakkındaki doğruları keşfedecek bilim benzeri bir disiplin olamayacağı şeklindeki metafelsefi eleştiriyi davet etmektedir. Görüşümüz odur ki, şayet P4C'nin bir araştırma programı oluşu pragmatik terimlerle anlaşılırsa hem bu metafelsefi eleştiriden kaçınılabılır hem de Platon'un öngördüğü ve Lipman'ın da dile getirdiği görecilik tehlikesi savuşturulabilir. Buna göre felsefi araştırma sohbet tarzında bir araştırmadır; hedefi nesnel doğruların ortaya çıkarılması değil, araştırma topluluğunun hayat deneyimleriyle ilişkili konularda kavrayışlarını derinleştirmek ve sahip oldukları fikirleri çeşitlendirip zenginleştirmek yoluyla rasyonel ve etkili kararlar alabilen bireylere dönüşmelerini sağlamaktır. Bu da, eğer başarılabilirse, ilerlemenin bir başka biçimidir.

What Philosophy for Children? A Metaphilosophical Look at P4C (Philosophy for Children)

Summary

Ferhat ONUR

Assist. Prof. Dr.

Karadeniz Technical University, Faculty of Literature, Department of Sociology, Trabzon, TR

ORCID: 0000-0001-7052-2881

ferhatonur@ktu.edu.tr

Introduction

P4C (Philosophy for Children) is a program that emerged under the leadership of Matthew Lipman as a new pedagogical approach to education since the early 1970s. The purpose of the program is twofold. On the one hand, it wants to make children rational individuals who reason well (that is, can think critically and reflexively), and on the other hand, it expects this rationality to bring wisdom to children. Although transforming children into individuals who reason well through philosophy seems an achievable goal, it is debatable whether this process will impart wisdom to children. If we consider wisdom as the ability to make accurate decisions in situations that require action, we can say that our decisions will be based on some truths. The problem here arises from the epistemological question of how critical, questioning, reflexive reasoning can obtain these truths. Plato thought that dialectics, which he saw as the only method of philosophy, would allow us to reach certain, objective truths on which we would base our actions, but that children would misuse this method by taking it beyond its purpose. He believed that they could use dialectics, just like the Sophists, to defeat the other person in an argument, regardless of what the truth was. In other words, children should not be taught philosophy because they lack the capacity to grasp the importance of truth. If you taught them to practice dialectics, the position they would arrive at would be nothing but relativism. Lipman also shares Plato's concern and considers the possibility of children becoming relativists. However, the fact that he thinks of philosophy as a kind of inquiry that discovers the truth makes him open to the criticism that philosophy can neither advance nor ground our knowledge. Accordingly, in this understanding, there is a possibility that children can indeed be relativists. So, it seems that P4C needs an understanding of philosophy that will align it with its goals. For this, it is necessary to first look at the different views of philosophy.

Views of Philosophy

There is generally no consensus among philosophers about what philosophy is, and this is not seen as a necessarily bad thing. As a matter of fact, a philosopher's thoughts

about philosophy itself (metaphilosophical position) shape his style of philosophizing. Different views and practices about what to do with philosophy reflect the diversity of understanding of what philosophy fundamentally is. Philosophy can be understood as a part of science (Quine), its residue (Russell), a transcendental inquiry (Husserl), a worldview provider (existentialism) or an edifying conversation (Rorty) (Overgaard et al. 2013). While philosophy can be seen as a tool, as the sophists thought, it can also be seen as an end in itself, as Plato thought. According to Plato, philosophy should be seen as an end in itself, because the only way to reach the truth of things was through philosophizing. But it is worth noting that we can think of the concept of truth in two senses: Truth starting with the capital letter "T" and truth starting with the lowercase letter "t". If you think that philosophy can answer the big questions (What is reality? Why is there something rather than nothing? Why does consciousness exist and how did it emerge? What are the codes of a livable life and where can they be found?) then you believe that philosophy can discover the Truth. On the other hand, you can also argue that philosophy is ultimately an intellectual activity to reveal the truth, and therefore it offers a way to learn the truth of any subject or issue suitable for philosophical consideration (for example, "Should euthanasia be banned?" "Is democracy a good form of government?"). However, we can also talk about approaches that completely avoid associating philosophy with truth, whether it is about capital T or lowercase letter t. For example, the famous American philosopher Richard Rorty (1931-2007) introduces the concept of "edifying philosophy" in his book *Philosophy and the Mirror of Nature*. According to Rorty (1979: 377), when philosophy is thought of as "edifying", it moves away from being a struggle for justification carried out with the concern of objectivity: "The point of edifying philosophy is to keep conversation going rather than to find objective truth." The philosopher's job is not to seek an epistemological ground that will make others accept his ideas. Instead, he should see philosophy as a conversation that makes it possible to open new ways of thinking, develop alternative perspectives, eliminate obstacles that limit thought, and thus keep the sense of curiosity constantly alive. Perhaps such a philosophical approach would be more efficient for P4C. To see this, let's take a closer look at the relationship between P4C and philosophy.

P4C and Philosophy

The feature of P4C that reveals its connection with philosophy and reflects the purpose of the program is undoubtedly its supposed contribution to children's critical thinking skills. So how does the program teach critical thinking to children? Lipman's strategy is to introduce children to materials and environments where they can practice critical thinking themselves. In this regard, under the guidance of teachers, stories in which philosophical issues play an important role will be presented to students in the classroom and they will be enabled to examine these stories and engage in a philosophical dialogue. Given that many philosophers associated philosophy with critical thinking (Edmonds ve Warburton 2010) and that philosophy essentially emerged in the form of dialogue in the Ancient Greek world, we can say that P4C incorporates some of the important elements of philosophy. However, it should not be forgotten that there is also an academic aspect of philosophy that comes to the mind of most people when the word "philosophy" is mentioned and is thought

to make philosophy difficult. Now, if critical thinking is essentially a philosophical property, is it possible to teach pure critical thinking in isolation, ignoring academic content? Although it seems reasonable to answer this question in the affirmative, since the logical principles which provide resource for critical thinking have a universal side, there are contradictory views. Some philosophers, such as John McPeck, argue that critical thinking does not only consist of using logical tools well, but also requires acquiring the knowledge and information on which those logical tools will be used. Sensitive to McPeck's objection, Lipman also does not expect children without any acquaintance with philosophy to apply critical thinking effectively. P4C will draw on the philosophical tradition, but without delving into an intellectual world full of names, theories and complex systems. Instead, it will focus on ideas and concepts that will touch children's lives (e.g., justice, friendship, truth, etc.) by contributing their emotional, social, and moral development. It is hoped that the philosophical dialogue carried out within the framework of these ideas and concepts, in which critical thinking will play a leading role, will provide children with a better understanding of those ideas and concepts, and therefore of the world to which they are connected (Sutcliffe 2004).

Accordingly, the mission that Lipman attributes to P4C is much more than cognitive skill development. P4C proponents expect children through the program to become not only good reasoners, but also good decision-makers: "The line of inquiry we are taking shows wisdom to be the characteristic outcome of good judgment and good judgment to be the characteristic of critical thinking." (Lipman 1987: 38) Thus, Lipman wants to establish a link between critical thinking and wisdom. However, this is where the problem arises. Wise actions require the right decisions, while critical and questioning thinking can inherently result in philosophical attitudes such as skepticism and relativism that make it difficult to hold on to any notion of truth. Then, the P4C program needs an understanding of truth that will develop children's critical, questioning, reflexive reasoning skills while at the same time preventing them from being relativists. At this point, pragmatism can offer us a useful perspective. Philosophical inquiry can be done not to reveal objective truths, but to reach useful knowledge. If, in the words of C. S. Peirce (1839-1914), the pioneer of pragmatism, the truth is a name we give to the views that a community of inquiry will eventually agree on (when they have investigated sufficiently) (Capps 2023), there is nothing to worry about for P4C in considering philosophy as a kind of inquiry. When viewed this way, philosophical inquiry is no longer done to establish objective knowledge, but to acquire ideas and concepts (useful knowledge) that will help children expand their horizons and guide rational action. In other words, the utility or usefulness of philosophy, that is, its application in practice, is preferred to epistemic success, where this attainment is pushed to the background or ignored. The fact that the truths that children reach through philosophical inquiry are not absolute, but temporary truths that can change with further investigations, does not make them useless, and if children become individuals who can make rational decisions that will improve their lives on the basis of these temporary truths, it means that the program has adequately fulfilled its task of imparting wisdom.

Conclusion

Although the statistical success of the program based on data overshadows all criticisms directed at P4C, it is debatable to what extent the achievements reflect the vision of its founders. Lipman and others want P4C to not only improve children's reasoning or logical skills (which can be measured with data) but also make them wise (which cannot be measured with data). However, thinking of philosophy as a type of inquiry makes it open to interpretation as a theory of knowledge, which invites the metaphilosophical criticism that philosophy cannot be a science-like discipline that will discover truths about the world. Our view is that if P4C's being a program of inquiry is understood in pragmatic terms, this metaphilosophical criticism can be avoided and the danger of relativism envisaged by Plato and expressed by Lipman can be avoided.

KAYNAKÇA | REFERENCES

- Akkocaoğlu, N. ve Akkoyunlu, B. (2016). Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7 (2): 97-113.
- Arslan, A. (2010). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları.
- Bynum, T. W. (1976). What Is Philosophy for Children? An Introduction, *Metaphilosophy*, 7 (1), 1-6.
- Capps, J. (2023). The Pragmatic Theory of Truth, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2023 Edition)*. Erişim Tarihi: 26.06.2023 (<https://palto.stanford.edu/archives/sum2023/entries/truth-pragmatic>).
- Daniel, M. ve Auriac, E. (2011). Philosophy, Critical Thinking and Philosophy for Children, *Educational Philosophy and Theory*, 43 (5): 415-435.
- Edmonds, D. ve Warburton, N. (2010). *Philosophy Bites*. Oxford: Oxford University Press.
- Fisher, R. (2013). *Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in the Classroom (4th Edition)*. London: Bloomsbury.
- Gaut, B. Ve Gaut, M. (2012). *Philosophy for Young Children: A Practical Guide*. London: Routledge.
- Gatley, J. (2020). Philosophy for Children and the Extrinsic Value of Academic Philosophy, *Metaphilosophy*, 51 (4): 548-563.
- Gorard, S., Siddiqui, N. ve See, B. H. (2015). *Philosophy for Children: Evaluation Report and Executive Summary*. London: Education Endowment Foundation.
- Gorard, S., Siddiqui, N. ve See, B. H. (2017). *Non-cognitive Impacts of Philosophy for Children*. Durham: Durham University.
- Gregory, M. (2011). Philosophy for Children and Its Critics: A Mendham Dialogue, *Journal of Philosophy of Education*, 45 (2): 199-219.
- Haynes, J. (2008). *Children as Philosophers: Learning Through Enquiry and Dialogue in the Primary Classroom (Second Edition)*. London: Routledge.
- Johnson, T. W. (1987). Philosophy for Children and Its Critics: Going Beyond the Information Given, *Educational Theory*, 37 (1): 61-68.
- Kerferd, G. B. (1981). *The Sophistic Movement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levy, N. (2003). Analytic and Continental Philosophy: Explaining the Differences, *Metaphilosophy*, 34 (3), 284-304.
- Lipman, M. (1974). *Harry Stottlemeier's Discovery*. New Jersey: Montclair State Collage.
- Lipman, M. (1976). Philosophy for Children. *Metaphilosophy*, 7 (1), 17-39.
- Lipman, M. (1984). On Children's Philosophical Style, *Metaphilosophy*, 15 (3/4): 318-330.

Lipman, M. (1987). Critical Thinking: What Can It Be? *Educational Leadership*, 8 (1): 38-43.

Lipman, M. (1988). *Philosophy Goes to School*. Philadelphia: Temple University Press.

Lipman, M. (1998). Teaching Students to Think Reasonably: Some Findings of the Philosophy for Children Programme, *The Clearing House*, 71 (5): 277-280.

Lipman, M., Sharp, A. M. ve Oscanyan, F. S. (1980). *Philosophy in the Classroom (Second Edition)*. Philadelphia: Temple University Press.

McCall, C. C. ve Weijers, E. (2017). Back to Basics: A Philosophical Analysis of Philosophy in Philosophy with Children. *The Routledge International Handbook of Philosophy for Children* (ed. Maughn R. Gregory, Joanna Haynes ve Karin Murriss, ss. 83-92). London: Routledge.

McPeck, J. E. (1981). *Critical Thinking and Education*. London: Routledge.

McPeck, J. E. (1990). *Teaching Critical Thinking: Dialogue and Dialectic*. London: Routledge.

Overgaard, S., Gilbert, P. ve Burwood, S. (2013). *An Introduction to Metaphilosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Platon. *Devlet* (çev. S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcöz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon. *Euthydemus*. (Çev. R. K. Sprague). *Plato: Complete Works* (ed. J. M. Cooper, ss. 708-746). Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company.

Rorty, R. (1979). *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press.

Sellars, W. (1963). *Science, Perception and Reality*. Atascadero: Ridgeview Publishing Company.

Sharp, A. M. (1995). Philosophy for Children and the Development of Ethical Values, *Early Child Development and Care*, 107 (1): 45-55.

Sofa, F. ve Imbrosciano, A. (1991). Philosophy? For Children, *Educational Review*, 43 (3): 283-305.

Sutcliffe, R. (2004). Philosophy for Children: A Gift from the Gods? *Gifted Education International*, 19 (1): 5-12.

Trickey, S. ve Topping, K. J. (2004). Philosophy for Children: A Systematic Review, *Research Papers in Education*, 19 (3): 365-380.

Vansielegheem, N. (2005). Philosophy for Children as the Wind of Thinking, *Journal of Philosophy of Education*, 39 (1): 19-35.

Yeazell, M. I. (2006). Improving Reading Comprehension Through Philosophy for Children, *Reading Psychology*, 3 (3): 239-246.